

gyűjtő: PONGRÁCZ VILMOS

gyűjtés ideje: 1974.

TART.: ÉPÍTKEZÉS, LAKÁSBELSŐ

11 lap, 5 rajz, 3 foto

FÖLDRAJZI TARTÓ: CSAKÁNY

SAJTÓTARTÓ: $\overline{X}$,
 $\overline{XI}$

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRNOVA'S

ÁTVEVETVE AZ EGYSÉGES LTK. 2737-es TÉTELE ALÓL

III/4/29 I

RIPTI-RÓNAI MÚZEUM KATÓDVÁN

2737

Pongrácz Vilmos

É P I T K E Z É S

L A K Á S B E L S Ó .

Csákdny

II. Építkezés.

Csákányban Hertelendy László volt urasági lakóházát tartják a legrégebbinek. Ezt a házat a XVIII. század első felében Domaniczky Boldizsár építtette. Domaniczky lánya Domaniczai Domaniczky Kornélia 1854. II. 5-án Csákányban tartotta esküvőjét. /Hertelendy családfa./

A lakóházat téglából, kéménnyel építették. Felszabadulás után tanácsi kezelésben volt. Többször átalakították; közfalat bontottak és raktak mert a KISZ. klubnak, községi könyvtárnak, postakirendeltségnek helyet kellett biztosítani, így eredeti alaprajzát nem lehet rögzíteni. A helyiségek stukaturozott mennyezetűek, a ház oromzatán év-szám nincs.

A Hertelendy major gazdasági épületei így a legrégebbiek; emeletes magtár, istállók téglából vannak.

A lakóházakhoz szükséges tölgyfa gerendát-fenyőerdő nem lévén az urasági erdőből kapták, ezért napszámmal törlesztettek. Az első világháború után épületfát árverésen az erdőbirtokosságtól is vásároltak.

A község belterületén két téglavető volt. Az egyik Hertelendy László uraság tulajdona, 1924-ben létesítette, a másik Kovács Lászlóé, 1940-ben kezdett termelni. Felszabadulás után, amikor a téglára legnagyobb szükség volt, ezek a téglavetők nem működtek mert a tulajdonosok a változott helyzet következtében nem kaptak munkásokat. A mutatkozó igényeket a szőcsénypusztai Véssey féle téglavető és a komárvárosi /Zala m./ téglagyár elégítette ki.

Borona-falu, főszerakásos, sövényfalas lakóházakra nem emlékeznek.

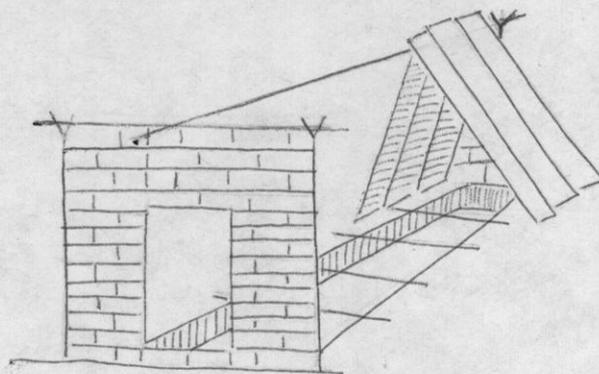
Csákányban ma a lakóházak 20-25%-a tömés. Vályogtéglából nem építkeztek. A századfordulón kb. 30-40 téglafalu épület lehetett. A második világháború után sok vert falu, szupptetős lakóházat lebontottak és helyette téglából korszerűen építkeztek. A negyvenes években mindkét téglavetőt lebontották, azok anyagát eladták így dokumentálni nem áll módomban.

Amíg a lakóházak zöme a századfordulón vert fallal készült, az istállót inkább téglából építették. Oka abban rejlett, hogy a beistállózott állatok gőzölgő párája a vert falat megtámadta, mállásnak majd omlásnak indult. Am a téglába is behatolt a pára s bár nem omlasztotta, a salétrom kiütközött rajta. A községben ma alig van vert falu istálló.

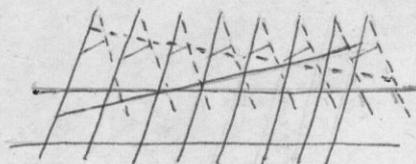
A pajták általában favázások, deszkával burkoltak, így a szalastakarmány szellőzése biztosítva van. Sertésólak téglából vagy deszkából vannak építve, néhány négyzetméter kifutóval. Tyukverem építés ma is szokásban van. Idős asszonyok bizonygatják, hogy erős télben melegebb mint a téglából, fából és deszkából készített tyukól. Ilyen tyukverem építése a következő módon történik.

Kijelölt helyen a tyukok számától függően téglalap alakban 40-50 cm. mélyen a földet felássák és kilapátolják. Az egyik végén középre, a másikon a téglalap sarkaira durungfa ágasokat vernek vagy ásnak a földbe. Előbb a két ágasba durungot tesznek majd ennek közepén a hátsó ágasba illesztve is aztán hasábfával mindkét oldalon berakják. A hasábfára kukoricaszárat raknak /szigetelés/ majd az egészet gyeptéglával befödik. Elöl ajtószárfát ácsolnak kisajtónak és a szárfa mellett valamint hátul is habarccsal, téglával berakják. A kiásott mélyedés peremére léceket helyeznek, erre ülnek a tyukok. A lécek felszedhetőek s a tyukganét -kissé nehezen-ki lehet takarítani.

A századfordulón a tetőváz szarufás, sima és keresztollós kötéssel.

Gerendaváz lakóházakat nem építettek.

Keresztmestergerendás ház a községben nincs de özv, Nagy Lászlóné fő-utca 6 sz. alatti lakóháza az volt, amint a szobakönyha kiterített rajza is szemlélteti. A házat a hatvanas években lebontották mert vert falai repedezni kezdtek, kidőléssel fenyegettek. Ennek a lakóháznak a tetőzete zsuppal fedett, oromzata félkontyos volt. A mostani lakóházak tűzfalások.

Fazsindelyes ház a községben nem volt, ellenben zsuppal fedett annál több. A tetőzet befödéséhez kézicséppel kicsépellt buzaszalmát/zsupp/ használtak. Zsuppverőre nem emlékeznek. A zsuppot inkább kézzel készítették. Két kézzel szorosan átfogható kis kévét válogattak, ezekből kettőt szalmakötéssel átkötöttek, a kötél végét pedig a kötés alá dugták, akár csak kévékötéskor. Azután a két kis kévét ellenkező irányban megforgatták, ez által szorult a kötés. Az ilyen kévét párban gicának hívták.

A tetőfödést alulról az üstökön/csepegő/ kezdték és úgy haladtak felfelé. Az üstökre helyezett gicákat nevezték kanca-zsuppnak. A fedés úgy történt, hogy a zsupplécre rátették a gicát, ebből 6-8 szálát összesodortak, a lécre rácsavarták s a maradék sodrást a következő gica fonásra kivett szálaiba belesodorták tehát a művelet folyamatos volt. Türelmes és teljes munkát igényelt mert a gicák szoros fonása biztosította az esővíz lefolyását.

A lakóház első és hátsó csucsára készítettek babaszerű diszt, nevét nem tudják. A két csucs között lévő gerincre tették a tövével felfelé álló gicát -bagzsupp-, ezeket egyenként kötözték a zsuppléhez. Zsuppos ház csucsára kupcserepet nem tettek.

A házhomlokzat részeit ablakszint és tűzfalban tudják.

A századforduló óta az ablakok körüli diszítések egyszerűsödtek majd teljesen elmaradtak, ezzel egyszerűbb, simább lett a homlokzat.

A füstöskonyhában a kemence körüli tüzelőpadkára emlékeznek és a kétrészes konyhaajtóra is. A falban kerek luk volt ahol a füst kiszivároghatott. Macskalyuknak nevezték mert ha az ajtó nem volt nyitva, a macska ezen a lukon át ugrott be és ki.

Sütőkemencével egybeépített "tűszhel" és katlan még van, Bereczk Viktor fő-utca 44 sz. alatti lakóházában.

A kemence padkáján melegedtek, főleg gyerekek. Nagyanyó és nagyapó itt mondott nekik mesét, miközben ők sült-tököt majszoltak. A füstöskonyhában nem aludtak.

A füstöskonyhákat kaminkéményes konyhák váltották fel, bennük téglából rakott ércplatnis tűzhellyel, sütővel, amelynek oldala mély tányércsempével volt berakva. Szemeskályhára nem emlékeznek.

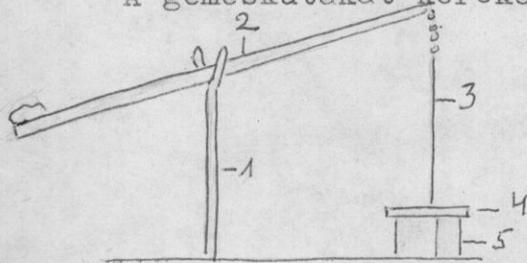
Kétszárnyas, rácsos, /hatszemu/ ablakok voltak a régiek, 100 x 60 cm. mérettel kevés világosságot nyújtottak.

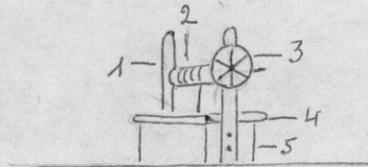
A lakóházakban csak a konyha előtt van gangrész de ezt valamint ez előtté lévő fedeles kis építményt pitarnak nevezik. Az ilyen kis építmény a Kossuth L. utca 38 sz. alatti háznál téglából épített két oszlopon pihent eredetileg, az oszlopok és a házfal közötti részt későbbben rakták be szintén téglával, a fő-utca 3 sz. alatti lakóházé pedig faragott oszlopu, két oldalán tornácszerű deszkázással, homlokzatán figurálisan kifaragott deszkázattal.

A hagyományos lakóépületek ajtajai a konyha előtti gangra nyíltak.

A gémeskutakat kerekeskutakkal cserélték fel.

1. ágas
2. gém
3. ostor
4. káva
5. gyűrű

1. láb
2. henger
3. kerék
4. káva
5. gyűrű

A telkek általában észak-dél és kelet-nyugat irányban terülnek el. Az észak-dél fekvésű telkeken a lakóház és a gazdasági épületek a telék nyugati oldalán míg a kelet-nyugatiakon az északi oldalon vannak. A lakóház az utcához közel van építve, -előtte kis virágoskert- a lakóházzal egy fedél alatt vagy közvetlen mellé építve a nyárikonyha. A gazdasági épületekben a sorrend a következő: tyukól, sertésól, istálló, pajta, illemhely. Néhol az illemhely a sertésól és tyukól között látható.

A telkek nem voltak bekerítve és most sincsenek. Kerekes kapura nem emlékeznek. A régi utcai és kertkapuk sövényből voltak, ritkán lécből.

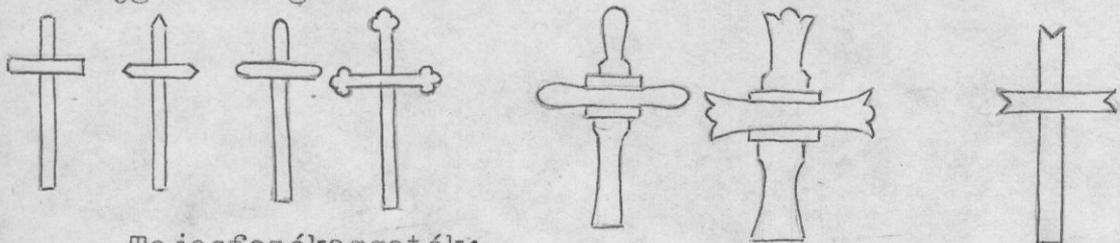
A virágoskert általában az utcafelől, a lakóház előtt volt. A helyzet ma sem változott. Muskátli, pünkösztirózsa, tulipán, szegfű, szarkaláb, őszirózsa, krizantém voltak a kedvelt virágok. Ablakban tartottak virágot. Lányas házaknál legénycsalogatónak nevezték.

A községben fából készült harangláb vagy vizimalom nem volt.

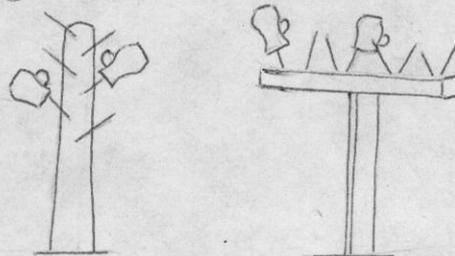
A község belterületén három kőkereszt és egy szobor áll a xix. századból.

A községben rom.kat.vallásu magyarok laktak és laknak.

Temetőfejfák a régebbi időből:

Tejesfazékaggatók:

Egyetlen olyan család van a faluban ahol az öreg szülőkkel együtt lakott két nős gyermekük is. Bereczk Ferencz fiai Viktor és József. Viktor Nagyszakácsiból, József Gelsérről /Zala m./ hozott a házhoz fiatal asszonyt. A lakóház 1912-ben épült, beosztása: három szoba, konyha, kamra, gang és magtár.

1840 vagy még előbbi nagycsaládnak épült lakóházzal nem tudnak.

Népi műemlék vagy műemlékjellegű épület a községben nincs.

-4-

III. Lakáskultura.

A sarokpadon tartottak vizet korsóban.

A szobában mélyfiókos asztalban tartottak vágott kenyeret. Szalmafonásos széket házilag készítettek és azokat a szobában tartották.

Az ágyak a fal mellett álltak de szoba közepén is találni belőlük./kiterített szobák rajzai/

Faszeggel szegezett ágy még van a faluban, Bereczk József fő-utca 46 sz.házában.

Csucsos tetejü ládák /szökröny/ nincsenek de Balázs Ferenczné/Kossuth-utca 19 sz.alatt/ emlékszik ilyenekre. A század elején mennyasszonyok stafirung-ját képezte. Diszítésük inkább tulipános volt. Az ilyen ládát a szoba sarkában helyezték el. A sifonért a fal melletti két ágy közé tették. A szökröny-ben lepedő, párnahuzatok, törülközők, a sifonérban női ruhák voltak.

Falba vert kampós szegre akasztották a tálást, tűzhelyhez közel, cseréptányért, cserépedényeket raktak rá.

Kendőtartónak az ajtósaroknál falba vert szeg szolgált.

Az ablakon fehérgyolcs függöny volt.

A kisgyerekek az ágy végében bölcsőben aludtak.

Pipiccsel világítottak, ezt a vaklikban tartották.

Általában az ágyak felett, ágyak fejénél függtek a képek. Jézus szive, Mária szive képek voltak akkor.

Falkászliban füszerféleségeket tartottak.

A századforduló óta a szoba berendezése lényegesen megváltozott. A régi butorokat amelyek inkább fenyőfából voltak készítve, bükk, tölgy és kőrisfa butorok váltották fel. Ezek festve vagy natur színben csak fényezve vannak. Tükörszekrény és heverő/kárpitos munka/ egészíti ki a butorzatot.

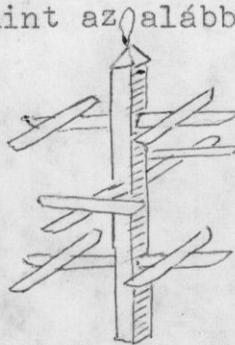

A falakon nem csak szentképek hanem fényképek és festmények is vannak,/sok esetben giccs/ és apróbb dísz tárgyak/nippek/ is találhatóak.Legjellemzőbb a padlós szoba,természetesen szőnyegekkel.

A füstökonyhákban nem aludtak.Kis,alacsony asztalka volt a konyhában s inkább az ablak alatt tartották.Vizespadra nem emlékeznek,durva faragású széken állt a vizes sajtár,/tölgyfából készítette a helyi kádármester/.A sütő,főző edényeket falipolcon helyezték el.Egy-két hétre való sütőfát a kemence mellett ,a katlan előtt tartottak.A konyhában terményt nem tároltak.A sütőlapát és pemet helye a kemence melletti sarokban volt.

A füstös konyhákat kéményes konyhák váltották fel.A kemencét,tüzhelyet,katlant kidobták,ezzel sok teret nyertek és bádóg tüzhelyet /csikótüzhely/ helyeztek oda.A konyhaszekrények minden sütő-főző edényt elnyeltek, a falon esetleg csak fűszertartót lehet találni, a tüzhelyhez közel.

A kamrában egyszerű gyalult deszkára-amely a gerenda alatt lógott kötél-en-rakták a kenyereket,de voltak házilag készített kenyértartók is mint az alábbi rajz mutatja.

A lisztes láda fenyőfából készült,kettős beosztással:külön a buzalisztnak és külön a rozslisztnak.Hombár csak a jó módú gazdáknak volt és a kamrában tartották.Zsirt favendő-ben /bödön/ tartottak.A pállósajtár is a kamrában volt,ugyancsak a káposztáshordó is.Tekenő,mosószék helye a kamra,fűzkosaraké szintén.A dísznőüléskor használatos nagyszéknek/bontószék/ itt volt a helye,lekváros,tejfőles edényfélék erre voltak téve.

A szoba padlásán tárolták a szemes terményeket.

A konyha padlásán voltak felkötte a tartósított husok, szalonnák.

A kamra padlásán pedig mosóteknő, sózóteknő volt. Itt volt a helye a szalmából fonott bucsér vagy bucsák-nak, ebben dőöt, hagymát szoktak tartani, a kópé vagy kópic-ban pedig lisztet. Füz és szalmából fonott szakajtó-nak is itt volt helye.

A szemes terményeket kupucokba öntve tárolták a padláson.

Nagyobb létszámú család esetén az öregek és a gyermekek a tiszta szobában, legények vagy lányok szintén, a gazda pedig az istállóban aludtak. Füstöskonyhában, kamrában, pitarban nem aludtak.

A lakószobában végezték a szövést, fonást, tollfosztást. Ilyenkor az szobaközepén lévő butorokat/asztal, szék/ a fal mellé rakták, hogy férőhelyet nyerjenek. A füstöskonyhában sütöttek, főztek. Faragást, gazdasági szerszámok javítását a szabadban, télen pedig az istállóban végezték a férfiak.

Füstöskonyhában nem étkeztek csak a lakószobában. Az volt a szokás, hogy az asztalfőnél ült a gazda a család feje, tőle jobbra a fiu és balra a lánygyermekek, az ellenkező asztalfőnél nagyapó, nagyanyó, emig éltek. A feleség nem ült asztalhoz, ő hordta be az ételt és vagy állva vagy kis széken ülve étkezett. Gyermekek külön kis asztalnál ettek kis széken ülve.

Lakodalom alkalmával a házból kihordták a butorokat és a pajtába vitték. A házban csak asztal és székek maradtak.

Gyász esetén halottas lepedőt tettek a bejárati ajtóhoz. A ravatalon a halott arccal keletnek feküdt.

A temetőben a halottas ház előtt ma is úgy ravataloznak. Karácsonykor karácsonyi asztalterítőt tettek az asztalra. Szokásban volt, hogy a gabonát ebből az asztalterítőből vetették el.

Évente kétszer meszeltek; tavasszal és ősszel. A tetőt szükség szerint javították. A földes padlót nagyon gyakran, a padlást pedig csak nyár derekán, cséplés előtt sározták. A falat és padlót nem diszitették.

Gouglár Vilmos
Csákány, 1974.

Élőforrások:

1. Balázs Ferenczné 84 éves,
2. Horváth Imréné 69 éves,
3. Bereczk Viktor 83 éves,
4. Kompetár Ferenczné erdős 68 éves
5. Marton Lajos 72 éves.

Bereczk Viktor Csákány, fő-utca 44 sz. alatti lakóháza. Építési ideje 1912.

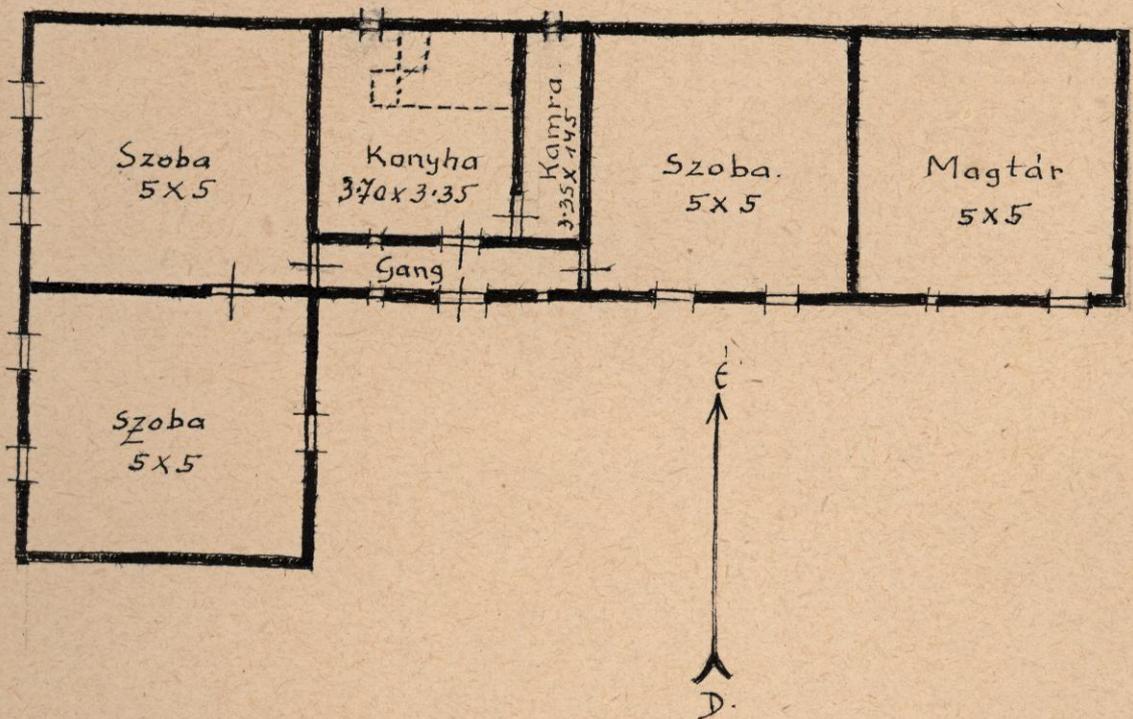
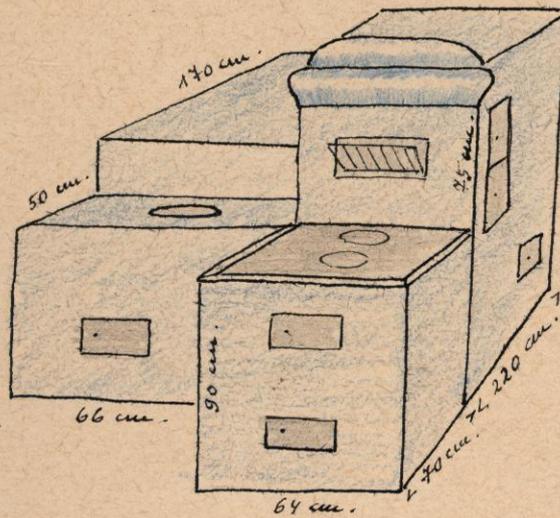
Tetőzet: szélkoszorun nyugvó szarufák, macskafa kötéssel, lécezett, cseréppel fedett .

Udvarfelőli részen a fal sima, utcafelőli részen az ablakok felett és oldalt diszített.

Az ajtók méretei: 210 x 150 cm., az ablakoké 150 x 100 cm., eltérő méretű csupán a gang ajtó 250x150~~0~~ és ennek ablakai valamint a kamráé 150x55 cm.

A lakóház beosztása: 3 szoba, 1 konyha, 1 kamra, gang és magtár.

Tüzelőberendezés méretei a rajzon fel vannak tüntetve. Kemencével egybeépített tűzhely és katlan.

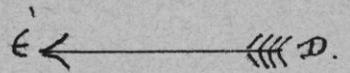
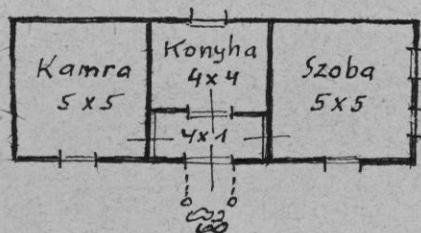
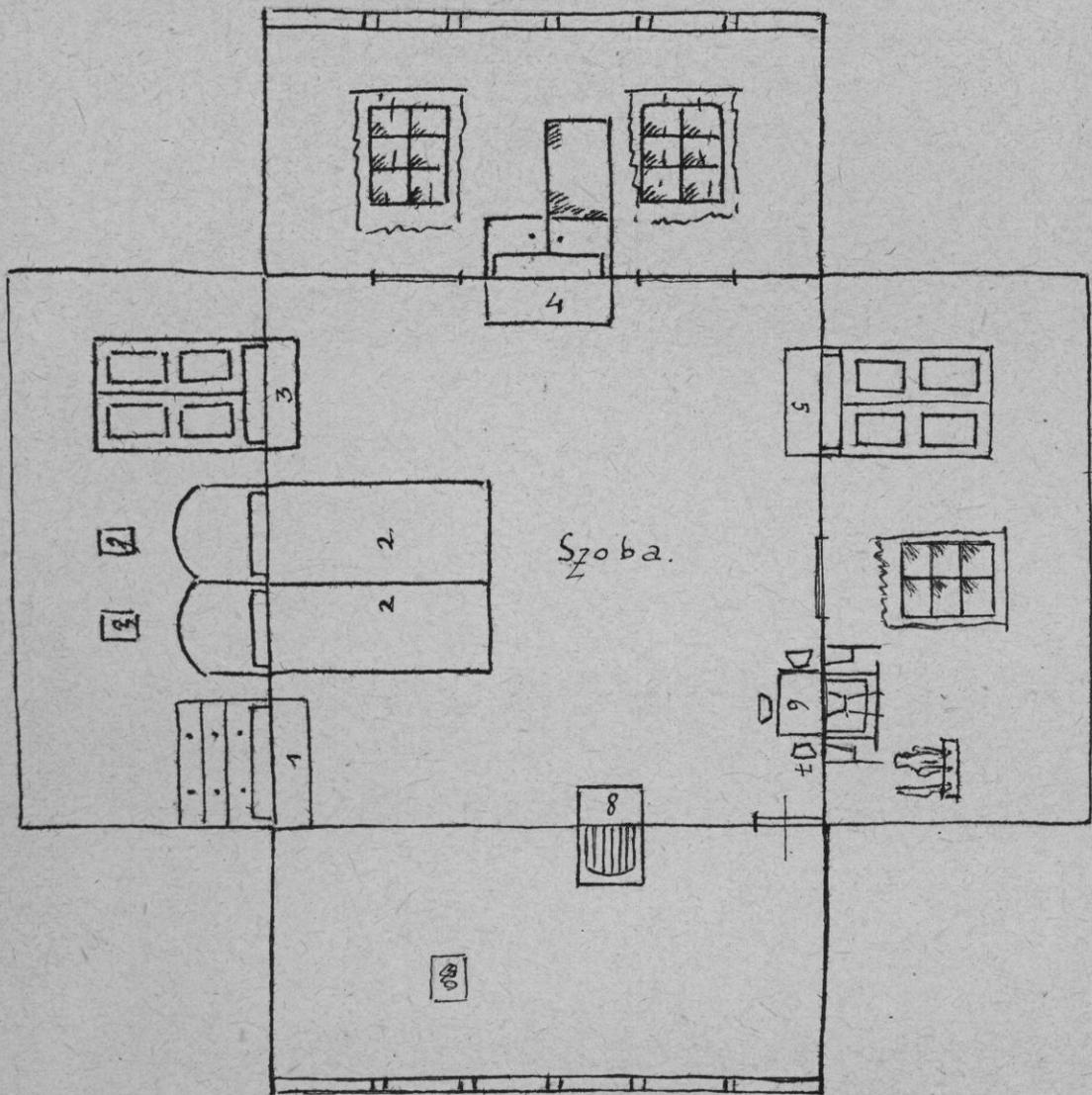
Bereczk Viktor Csákány, fő-utca 44.sz. lakóházában
 kemencével egybeépített tűzhely és kályha, valamint a
 ház alaprajza.

*Horváth Imre Ignácé, Kossuth-utca 38 sz. lakóháza.
Épitve 1912-ben.*

Horváth Imre Ignácé
 Csákvány, Kossuth L. utca 38hsz.
 Építettek 1912-ben.

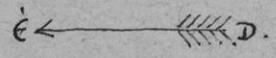
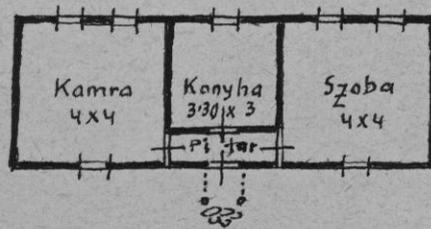
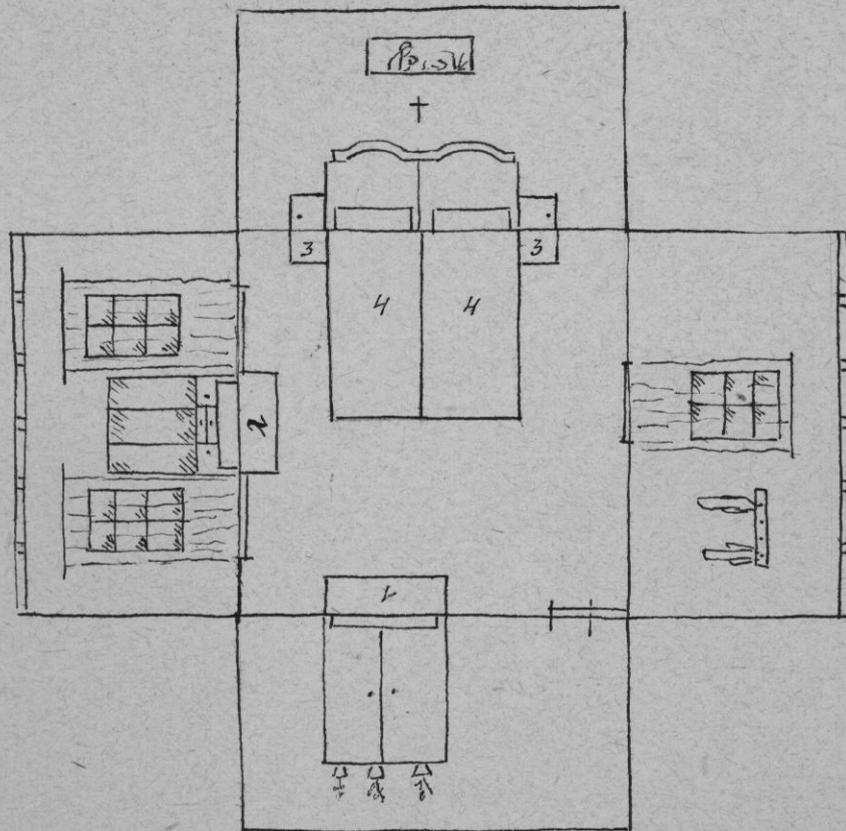
1. Szublót.	4. Tükörszekrény
2. Ágyak	5. Szejtény
3. szekrény	8. Olajkályha.
6. Asztal	
7. Székek.	

Kompotár Ferencz erdős, fő-utca 3 sz. lakóháza.
Építve 1908-ban.

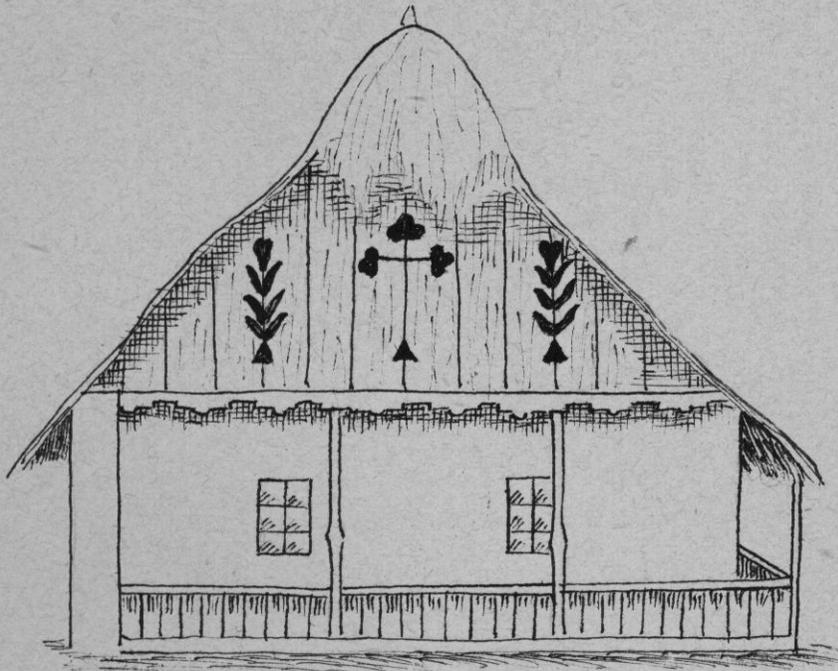
Kompertár Ferencz erdős
Csákvány, fő-utca 3 sz.

Építették 1908-ban.

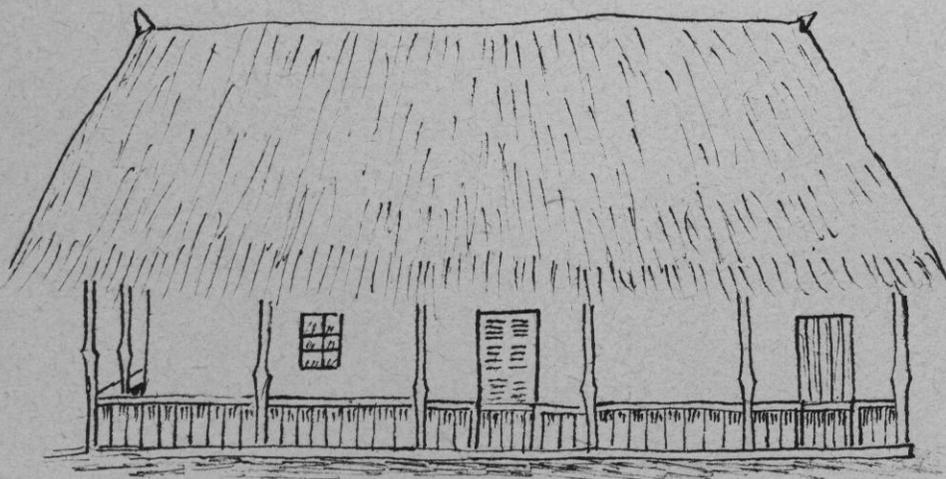

1. Szekrény
2. Tükörszekrény
3. Éjjeli-szekrények.
4. Ágyak.

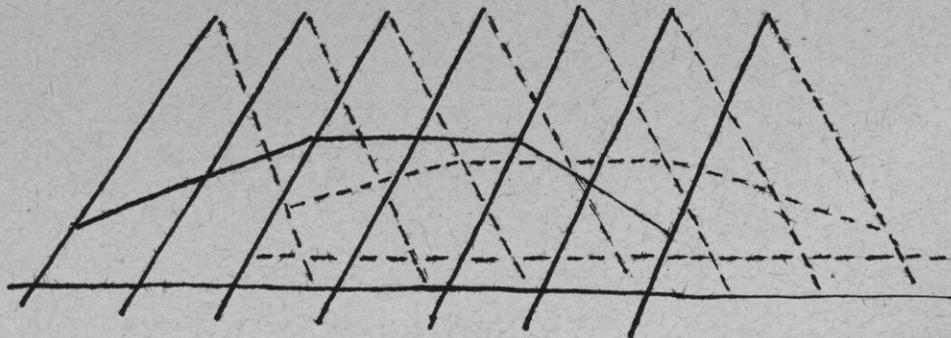
Özv. Nagy Lászlóné lakóháza
Csákvány, fő-utca 6 sz. /Lebontva:!

Homlokzat

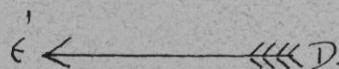
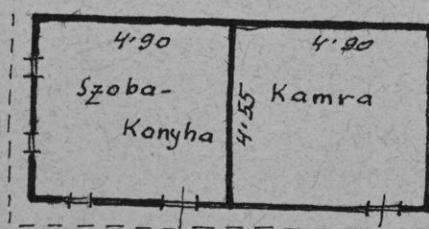
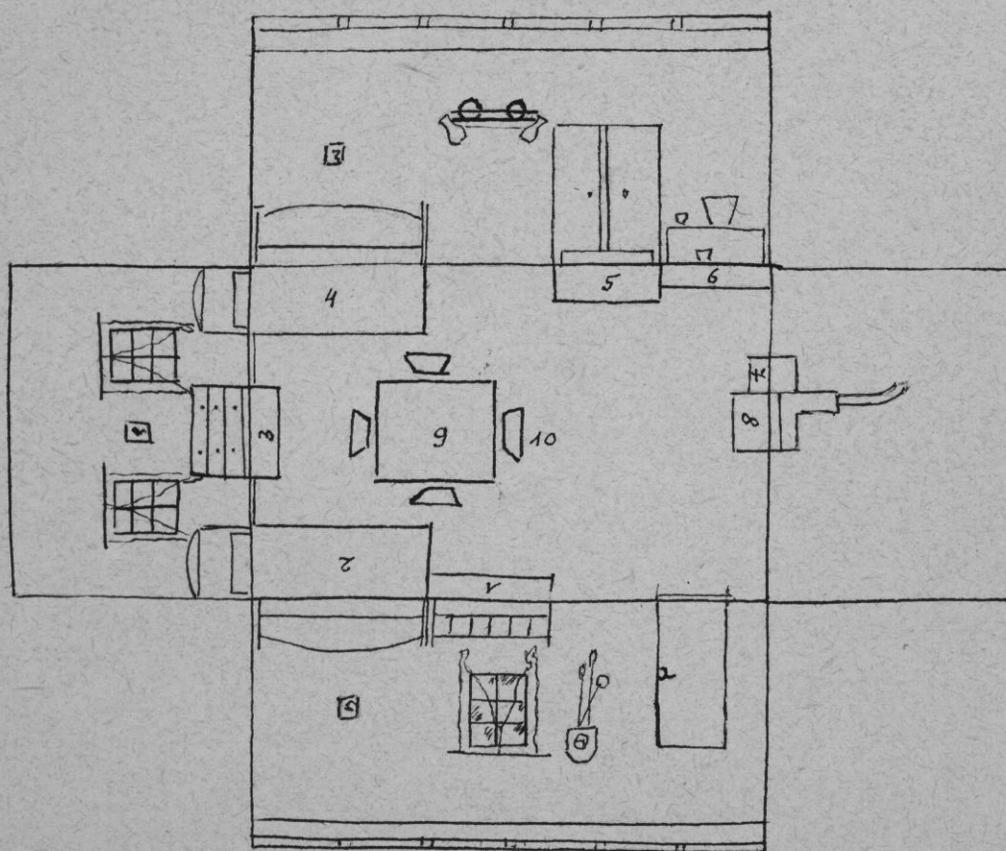

Udvoroldzat.

A tetőzet keresztallos szarufa...kötése.

özv. Nagy Lászlóné
Csákvány, fő-utca 6sz.
Építették 1872-ben.

1. Lóca	6. Vizes-pád
2. Ágy	7. Láda
3. Sublöt	8. Tűzhely
4. Ágy	9. Asztal
5. Szekrány	10. Szekek.